

GLOBAL DUNYODA KO'P TILLILIK MUAMMOLARI

Azimboyeva Gulsevar Shuhratjon qizi
Obidova Nurgul Zohidjon qizi

Chirchiq davla pedagogika universiteti O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 1-bosqich talabalari

Turg'unpo'latov Diyorjon Ro'zmamat o'g'li

Chirchiq davla pedagogika universiteti O'zbek tili kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya

Mazkur maqolada globallashuv sharoitida ko'p tillilikning ahamiyati, uning ijtimoiy, madaniy va ta'limiy jihatlari tahlil qilinadi. Shuningdek, ko'p tillilik bilan bog'liq muammolar, xususan, ona tilining saqlanishi, lingvistik tengsizlik, ta'lim tizimidagi qiyinchiliklar va til siyosati masalalari yoritiladi. O'zbek va xorijiy olimlarning ilmiy qarashlari asosida ushbu muammolarni hal etish yo'llari taklif etiladi.

Kalit so'zlar: ko'p tillilik, globallashuv, til siyosati, ona tili, lingvistik xilma-xillik, ta'lim, madaniyat.

Abstract

This article analyzes the importance of multilingualism in the context of globalization, as well as its social, cultural, and educational aspects. It also highlights issues related to multilingualism, including language policy, the preservation of the mother tongue, challenges in the education system, and linguistic inequality. Effective solutions and recommendations for addressing these problems are proposed.

Keywords

multilingualism, globalization, language policy, linguistic diversity, education, culture, communication.

Аннотация

В данной статье анализируется значение многоязычия в условиях глобализации, а также его социальные, культурные и образовательные аспекты. Кроме того, освещаются проблемы, связанные с многоязычием, включая языковую политику, сохранение родного языка, трудности в системе образования и вопросы лингвистического неравенства. Предлагаются эффективные решения и рекомендации по преодолению данных проблем.

Ключевые слова

многоязычие, глобализация, языковая политика, лингвистическое разнообразие, образование, культура, коммуникация.

Globalashuv jarayoni dunyo mamlakatlari o'rtasidagi iqtisodiy, siyosiy va madaniy aloqalarning kuchayishiga olib kelmoqda. Bu jarayonda ko'p tillilik jamiyat taraqqiyotining muhim omillaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, dunyoda mavjud tillarning katta qismi yo'qolib ketish xavfi ostida bo'lib, bu holat lingvistik xilma-xillikni saqlash zaruratini yanada kuchaytiradi [1:12]. O'zbek tilshunosligida ham til va jamiyat o'rtasidagi bog'liqlik keng o'rganilgan. A. Nurmonov tilni milliy tafakkur va madaniyatning asosiy ifodasi sifatida baholaydi [2:25]. Shu bois, globalashuv sharoitida ko'p tillilikni rivojlantirish bilan bir qatorda, ona tilini asrab-avaylash muhim ahamiyat kasb etadi.

Ko'p tillilik – bu shaxs yoki jamiyatning ikki va undan ortiq tillardan foydalanish qobiliyatidir. J. Cumminsning ta'kidlashicha, ko'p tillilik shaxsning kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va ta'lim samaradorligini oshiradi [3:42]. Shuningdek, D. Crystal ko'p tillilikni global muloqotning asosiy vositalaridan biri sifatida baholaydi [4:27]. O'zbek adabiyotida Alisher Navoiy ham tilning beqiyos ahamiyatini ta'kidlab, "Tilga e'tibor – elga e'tibor" g'oyasini ilgari surgan. Uning "Muhokamat ul-lug'atayn" asarida turkiy tilning boyligi va imkoniyatlari chuqur tahlil qilingan [5:18]. Bu fikrlar bugungi kunda ham ona tilining nufuzini oshirishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Ko'p tillilik turli xalqlar o'rtasida o'zaro tushunish va bag'rikenglikni mustahkamlaydi. Til orqali milliy qadriyatlar va madaniy meros avlodan-avlodga yetkaziladi. Sh. Rahmatullayev tilni millatning ma'naviy boyligi sifatida e'tirof etadi [6:33].

Ko'p tilli ta'lim tizimi o'quvchilarning bilim olish jarayonini samarali tashkil etishga yordam beradi. Ona tilida ta'lim olish bolalarning tafakkurini rivojlantiradi va boshqa tillarni o'zlashtirishni osonlashtiradi [3:53].

Bugungi kunda xalqaro mehnat bozorida ko'p tilli mutaxassislariga talab ortib bormoqda. Til bilish xalqaro savdo, turizm va diplomatik aloqalarda muhim omil hisoblanadi [4:78]. Masalan, O'zbekistonda turizm sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassislarning bir nechta tilni bilishi mamlakat iqtisodiy rivojiga ijobiy ta'sir ko'rsatmoqda.

Ko'p tillilik bilan bog'liq muammolar:

1. tilining mavqei pasayishi

Globallashuv natijasida ayrim tillarning, xususan ingliz tilining ustunligi kichik tillarning iste'moldan chiqib ketishiga sabab bo'lmoqda. UNESCO ma'lumotlariga ko'ra, har ikki haftada bitta til yo'qolib ketadi [1:25].

2. Lingvistik tengsizlik

Ba'zi tillarning global miqyosda ustunligi boshqa tillarda so'zlashuvchilarning ijtimoiy imkoniyatlarini cheklashi mumkin. R. Phillipson bu jarayonni "lingvistik imperializm" deb ataydi [7:60].

3. Ta'lim tizimidagi qiyinchiliklar

Ko'p tilli ta'limni joriy etish o'quv dasturlarini ishlab chiqish, malakali o'qituvchilarni tayyorlash va o'quv resurslari bilan ta'minlash kabi muammolarni keltirib chiqaradi [3:67].

Ko'p tillilikni rivojlantirish yo'llari:

4. Samarali til siyosatini yuritish

Davlat tomonidan ona tilini qo'llab-quvvatlash va boshqa tillarga hurmat bilan yondashish lingvistik barqarorlikni ta'minlaydi. O'zbekiston Respublikasining "Davlat tili to'g'risida"gi Qonuni bu borada muhim huquqiy asos hisoblanadi [8:2].

5. Ko'p tilli ta'lim tizimini rivojlantirish

Boshlang'ich ta'limni ona tilida tashkil etish va keyinchalik xorijiy tillarni bosqichma-bosqich o'rgatish samarali natijalar beradi. Bu yondashuv o'quvchilarning bilim olish jarayonini yengillashtiradi.

6. Raqamli texnologiyalardan foydalanish

Internet va sun'iy intellekt texnologiyalari tillarni o'rganish va saqlashda muhim rol o'ynaydi. Onlayn lug'atlar, mobil ilovalar va masofaviy ta'lim platformalari ko'p tillilikni rivojlantirishga xizmat qiladi [9:14].

Xalqaro almashinuv dasturlari va ilmiy hamkorlik loyihalari turli xalqlar o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlab, ko'p tillilikni rivojlantirishga yordam beradi.

Ko'p tillilikning kognitiv afzalliklari. Psixolingvistik tadqiqotlar ko'p tillilik insonning kognitiv rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqlaydi. Bialystokning izlanishlariga ko'ra, ko'p tilli shaxslar diqqatni boshqarish, muammolarni hal qilish va ijodiy fikrlashda yuqori natijalarga erishadi [9:102]. Bundan tashqari, ko'p tillilik qarilik davrida demensiya kasalligining kechikishiga ham yordam berishi aniqlangan [9:110]. Ko'p tilli bolalarda metalingvistik ongning rivojlanishi kuzatiladi, ya'ni ular til tuzilishini chuqurroq anglash qobiliyatiga ega bo'ladi. Bu esa boshqa fanlarni o'zlashtirishda ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi [2:61].

Learning and Sustainable Innovation

Ko‘p tilli ta‘lim modeli dunyoning ko‘plab mamlakatlarida muvaffaqiyatli qo‘llanilmoqda. Ona tiliga asoslangan ko‘p tilli ta‘lim (Mother Tongue-Based Multilingual Education – MTB-MLE) bolalarning bilimlarni samarali o‘zlashtirishiga yordam beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich ta‘limni ona tilida olgan o‘quvchilar keyinchalik xorijiy tillarni ham tezroq o‘zlashtiradi [4:67].

O‘zbekiston misolida ham ko‘p tillilik ta‘lim tizimining muhim yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. Mamlakatda o‘zbek tili bilan bir qatorda rus, qoraqalpoq, qozoq, tojik va boshqa tillarda ta‘lim berilishi lingvistik xilma-xillikni saqlashga xizmat qilmoqda. So‘nggi yillarda ingliz tilini o‘qitishga alohida e‘tibor qaratilayotgani esa yoshlarning global maydonda raqobatbardoshligini oshirmoqda.

Ko‘p tillilik migratsiya jarayonlari bilan chambarchas bog‘liq. Migrantlar yangi jamiyatga moslashishda til muhim vosita hisoblanadi. Tilni bilish ijtimoiy integratsiya, bandlik va ta‘lim imkoniyatlarini kengaytiradi. Shu bilan birga, migrantlarning ona tilini saqlab qolish ularning madaniy identifikatsiyasini mustahkamlaydi.

Yevropa Ittifoqi ko‘p tillilikni qo‘llab-quvvatlash borasida ilg‘or tajribaga ega bo‘lib, “ona tili + ikki xorijiy til” tamoyilini ilgari suradi. Bu yondashuv fuqarolarning mobilligini oshirish va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi ko‘p tillilikni qo‘llab-quvvatlash uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Sun‘iy intellekt asosidagi tarjima tizimlari, onlayn lug‘atlar va ta‘lim platformalari tillarni o‘rganishni osonlashtirmoqda. Masalan, Google Translate yoki Duolingo kabi platformalar millionlab foydalanuvchilarga xizmat qilmoqda.

Shu bilan birga, raqamli makonda ayrim tillarning ustunligi “raqamli til tafovuti” (digital language divide) muammosini yuzaga keltirmoqda. Internetdagi kontentning asosiy qismi ingliz tilida bo‘lib, bu boshqa tillarning rivojlanishiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shuning uchun kam qo‘llaniladigan tillarda raqamli resurslar yaratish muhim vazifa hisoblanadi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, global dunyoda ko‘p tillilik insonlar o‘rtasidagi muloqotni rivojlantiruvchi, madaniyatlararo hamkorlikni mustahkamlovchi va iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytiruvchi muhim omildir. Bir nechta tilni bilish shaxsga nafaqat ta‘lim va kasbiy faoliyatda, balki kundalik hayotda ham katta qulayliklar yaratadi.

Masalan, O‘zbekistonda turizm sohasida faoliyat yuritayotgan gidlarning ingliz va rus tillarini bilishi xorijiy sayyohlar bilan samarali muloqot qilish imkonini beradi va mamlakat iqtisodiyotiga ijobiy hissa qo‘shadi. Shuningdek, ingliz tilini mukammal

egallagan yoshlar xorijiy universitetlarda ta'lim olish yoki xalqaro kompaniyalarda ishlash imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Kundalik hayotda esa internetdan foydalanish, xorijiy adabiyotlarni o'qish va turli millat vakillari bilan muloqot qilish ko'p tillilikning amaliy ahamiyatini yaqqol namoyon etadi.

Shu bilan birga, ona tilini asrab-avaylash har bir jamiyatning muhim vazifasidir. Alisher Navoiyning til haqidagi qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, milliy o'zlikni anglashda muhim manba hisoblanadi. Demak, ko'p tillilikni rivojlantirish bilan birga, ona tilining nufuzini oshirish va uni kelajak avlodlarga yetkazish barqaror rivojlanishning muhim sharti hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. UNESCO. Atlas of the World's Languages in Danger. Paris: UNESCO Publishing, 2010.

Internet manba: <https://www.unesco.org> □

2. Nurmonov, A. Tilshunoslikka kirish. – Toshkent: O'qituvchi, 2012.

3. Cummins, J. Language, Power and Pedagogy: Bilingual Children in the Crossfire. – Clevedon: Multilingual Matters, 2000.

4. Crystal, D. English as a Global Language. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003.

5. Navoiy, A. Muhokamat ul-lug'atayn. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2011.

6. Rahmatullayev, Sh. Hozirgi o'zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006.

7. Phillipson, R. Linguistic Imperialism. – Oxford: Oxford University Press, 1992.

8. O'zbekiston Respublikasi. "Davlat tili to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 1989 (yangi tahrirlar bilan).

Internet manba: <https://lex.uz> □

9. Ethnologue. Languages of the World.

Internet manba: <https://www.ethnologue.com> □